

Биков В. Ю.,

д.т.н, професор, академік НАПН України, директор

Пінчук О. П.,

к.пед.н, с.н.с. заступник директора з науково-експериментальної роботи

Лупаренко Л. А.,

к.пед.н., завідувачка відділу цифрової трансформації НАПН України

Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України (м. Київ)

ЕНЦИКЛОПЕДІЯ ОСВІТИ ЯК ПРОФЕСІЙНА БАЗА ЗНАНЬ

В ГАЛУЗІ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ

Вже понад 600 років енциклопедичні видання є результатом прагнення людства до вичерпного, універсального викладу наукового і філософського знання в системній та довговічній формі. Від першої найбільшої рукописної енциклопедії «Енциклопедія Юнле», створеної у 1403–1408 рр., довідкові видання пройшли довгий шлях історичних трансформацій, змінюючись відповідно до вимог кожної епохи. Останні 30 років фахівці енциклопедичної справи активно використовують цифрові технології для подання в електронній формі вже існуючих баз знань, укладених від самого початку як паперові, а також з метою актуалізації та осучаснення усталених наукових відомостей. Нині електронні енциклопедичні видання не обмежені в обсягах та видах презентованої інформації, передбачають наявність гіперпосилань як зовнішніх так і внутрішніх, підтримки мультимедійного контенту (музеї, 3-d тури аудіо книги), фотогалерей та іконографічних матеріалів (фотодокументів, ілюстрацій), відеоматеріалів (документальних і документально-постановочних фільмів), біографічних документів, листування, уможлиблюють інтеграцію із соціальними мережами і календарем, підтримку стрічки новин, коментування і обговорення статей, дозволяють редагувати застарілий контент [1].

Переважна більшість вітчизняних наукових праць [2] описує досвід підтримки загальногалузевих енциклопедій і довідникових видань з права, історії, гірництва, геології, бібліотечної справи, хореографії, літератури,

лінгвістики та ін. Однак, у науково-освітньому просторі України досі не існує єдиної цифрової науково-освітньої інформаційно-аналітичної системи, що містить у вільному доступі енциклопедичні науково достовірні й сучасні тлумачення термінології педагогіки й психології, а отже вирішення проблеми проектування, створення і впровадження *енциклопедії освіти як професійної бази знань* залишається актуальним.

Формуванню цілісної концепції національного енциклопедичного книговидання, сучасній типології, функціям, а також *методичним й організаційним засадам створення українських енциклопедій*, зокрема присвячено праці Березюк Т., Киридон А., Черниш Н.

Традиції та сучасні концепти, історію творення і тенденції розвитку енциклопедичної справи досліджували Березюк Т., Борчук С., Железняк М., Іщенко О., Киридон А., Пилипчук Р., Савченко О., Сенькусь, Стеценко Г., Фещенко Н., Франко А., Франко О., Черниш Н., Шушківський А.

Моделюванню і розробленню електронних енциклопедичних видань присвячені праці Антоненко С., Бойко Ю., Болтівець С., Брижко В., Гірняк М., Дорогих С., Железняк М., Клімашевська Ю., Пастух О., Швець С., зокрема програмні та функціональним особливостям цього процесу – Андон П., Арістова А., Гришанова І., Киридон А., Резніченко В., Рогушина Ю., Тищенко А.

Українські довідкові видання в системі соціальних комунікацій та їх основні види визначили Воронка Г., Лісіна С., Ляшко С., а функції та основні відмінності енциклопедичних та лінгвістичних тлумачних словників розглянуто в дисертаційному дослідженні Каліберди О.

Ообливості підтримки вітчизняних *регіональних* енциклопедій висвітлювали Іщенко О., Пероганич Ю., Савчук М., а *галузевих* – Антоненко С., Беседна Л., Білецький В., Богданьок Я., Боряк Г., Гайко Г., Зворський С., Проценко В., Сердюк Т., Слободяника М., Смолій В., Шушківський А., Співаковська-Ванденберг Є.

Нами було актуалізовано проблему відкритості, доступності, зручності у використанні довідкової інформації якісних наукових джерел, контент яких є авторитетним, релевантним і, водночас, поданим у невеликих обсягах [6].

Проблема формування, систематизації, уніфікації й актуалізації понятійно-термінологічного апарату певної галузі залишається актуальною. У цифрову епоху з'являються додаткові можливості. Так, наприклад, компанією Elsevier створено інструмент ScienceDirect Topics, який надає читачам повну базу контекстуальних знань, побудованих на достовірних даних. Компанією було усвідомлено виключну необхідність дослідницького інструменту для подальшого читання тих, хто має бажання розширити свої знання про наукові та технічні терміни. Сторінка певного терміну містить серію коротких, авторитетних уривків із книг, статей, енциклопедій, довідкових робіт й інших джерел, написаних експертами в даній галузі. Мета дослідження – обґрунтування необхідності формування, систематизації, уніфікації й актуалізації понятійно-термінологічного апарату в галузі педагогіки і психології шляхом створення електронної енциклопедії освіти.

Енциклопедія (від грец. Ἐγκύκλιος παιδεία – коло загальноосвітніх знань) – це упорядкована за алфавітом або певною системою збірка відомостей з усіх галузей знання чи з окремої його ділянки [3].

Електронна енциклопедія – це електронне довідкове видання, що містить відомості з однієї, декількох чи усіх галузей знань та практичної діяльності, викладені у вигляді статей із можливим залученням таких елементів мультимедіа як зображення, анімація, аудіо- та відеоматеріали тощо, а також має зручну (спрощену) систему пошуку та дає змогу переходити з однієї статті на іншу за допомогою гіперпосилань у тексті, розміщене на електронному носіїві інформації або в мережі Інтернет [4]. Таке джерело інформації охоплює найповніший, об'єктивний, достовірний, науково-вивірений довідковий матеріал для задоволення інформаційних потреб людини [5, с. 400].

Фахівцями Elsevier запропоновано класифікацію періодичних та книжкових наукових джерел відповідно до виду наукових даних, що в них подаються (рис. 1).

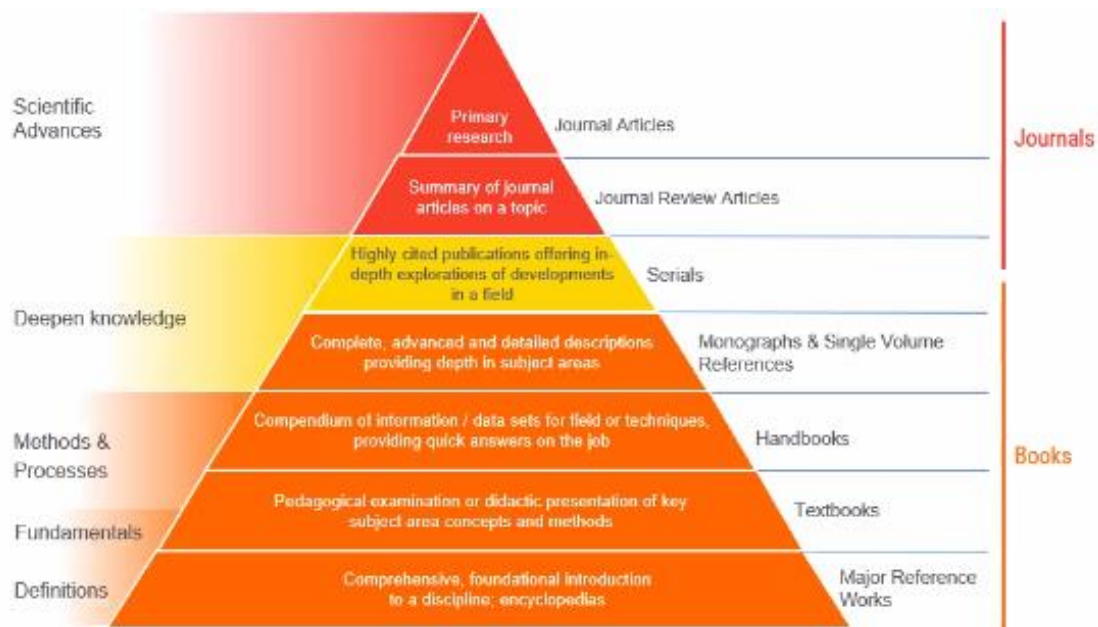

Рис. 1. Класифікація періодичних та книжкових наукових джерел відповідно до виду наукових даних, що в них подаються (за даними Elsevier)

Нами виконана відповідна систематизація у табличному поданні:

Журнальні видання	нові наукові дані	наукові статті	первинні результати дослідження
	поглиблені знання	оглядові статті	аналіз статей за темою
Книжкові видання	поглиблені знання	періодичні видання	високо цитовані публікації, що дозволяють глибоко представити наукові розвідки в галузі
	методичні вказівки	монографії та одностомні термінологічні словники	повні, розширені та детальні викладки, що відображають глибину предметних областей
		довідники	збірка відомостей або наборів даних в предметній галузі або методів, що забезпечують швидкі відповіді під час роботи

	основи знань	підручники	педагогічна експертиза або дидактичне подання ключових концепцій і методів предметної області
	збірки дефініцій	енциклопедії	всебічне основоположне введення в дисципліну, енциклопедії

А отже, енциклопедії є усталеною базою знань і дефініцій, що лежить в основі та є відправною точкою будь-якого наукового дослідження, зокрема й в галузі освіти і психології.

Про затребуваність доступного науково обґрунтованого понятійно-категоріального апарату наукових досліджень різних галузей свідчить створений компанією Elsevier сервіс ScienceDirect Topics (Рис. 2).

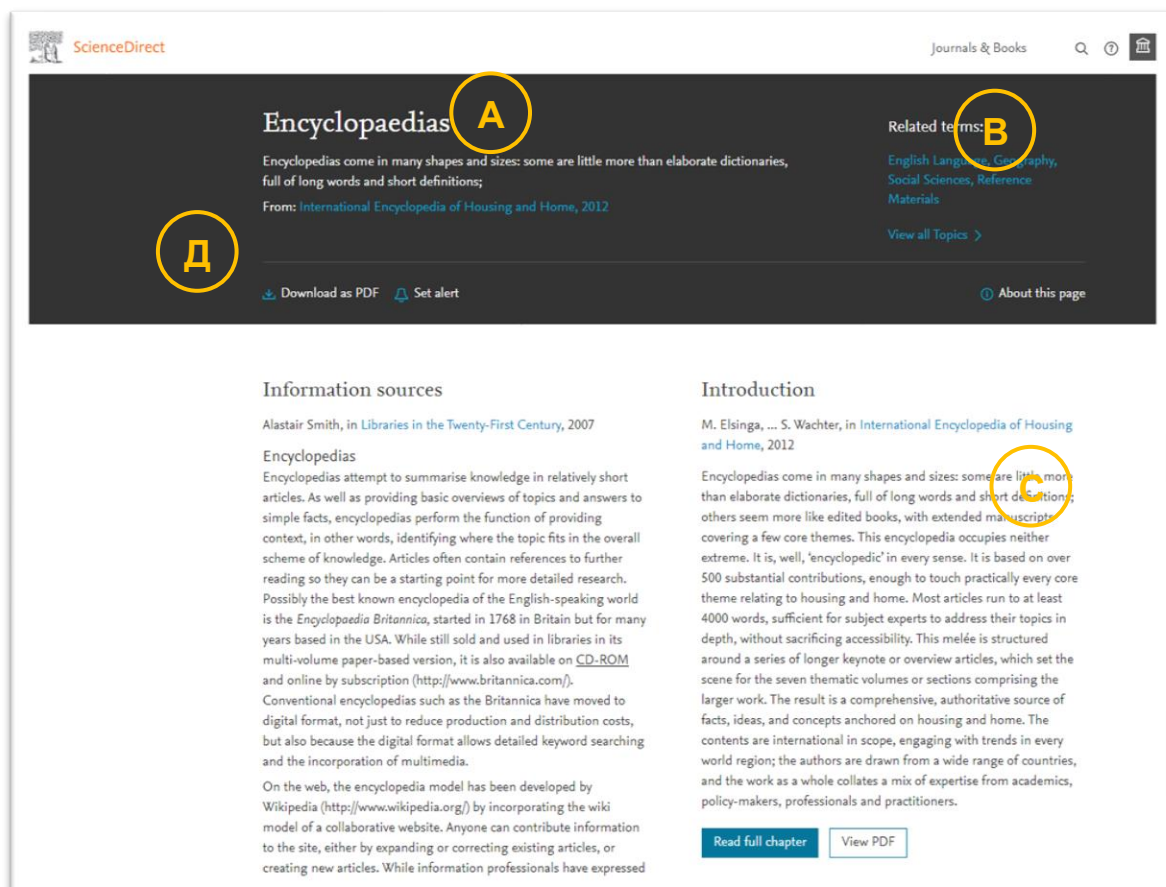

Рис. 2. Розкриття контекстної інформації в ScienceDirect Topics

Його функціонал дозволяє не тільки ознайомитися з визначенням поняття (А). Сервіс налаштований так, щоб дослідник отримав можливість оглянути пов'язані терміни (В), уривки з найрелевантнішою інформацією з розділів книг та статей журналів, що написані експертами з питань відповідної тематики (С). Також, створені можливості отримати відповідні посилання на авторів та їх роботи, завантажити матеріали, встановити сповіщення про оновлення (Д), розширити власні знання про наукові та технічні терміни у суміжних дисциплінах.

Про якість цього ІТ-продукту свідчить застосовність під час розробки понад 15 таксономій з різних галузей для визначення найважливіших концепцій побудови тематичних сторінок, використання штучного інтелекту, алгоритмів машинного навчання та інструментів обробки природних мов.

Порівняння та узагальнення існуючих базових дефініцій понятійно-категоріального апарату (ПКА), розгляд існуючих проблем та врешті-решт формування пропозицій стосовно заходів, які можуть бути вжиті для їх вирішення – процедура, якої на нашу думку мають дотримуватися дослідники для отримання авторитетного, практико зорієнтованого результату (рис. 3).

Рис. 3. Використання понятійно-категоріального апарату при розв'язанні дослідницької проблеми

З огляду на зазначене вище подальшими кроками у нашому дослідженні є моделювання загальної структури і бізнес-процесів вебзорієнтованої платформи

для підтримки понятійно-термінологічного апарату педагогіки і психології, її програмування та впровадження в науково-педагогічну діяльність.

Список використаних джерел

1. Лупаренко Л. Еволюція відкритих електронних науково-освітніх систем і їх використання у вітчизняному освітньому просторі. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки. 2021. 25(2), 236-272. <https://doi.org/10.32453/pedzbirnyk.v25i2.775>.

2. Енциклопедичні дослідження у працях вітчизняних і зарубіжних вчених: реферативний огляд. Ч. 1. Напрацювання українських дослідників / В. Ю. Биков та ін.; за заг. ред. Л. А. Лупаренко. Київ : ІТЗН НАПН України, 2021. 38 с.

3. Українські електронні та паперові енциклопедичні видання: основні здобутки і перспективи: наук. збірник / НАН України; Ін-т енциклопедичних досліджень. Київ: Академперіодика, 2015. 252 с.

4. Черниш Н. Редагування енциклопедичних видань: теорія і практика : навч. посібник для студентів спец. "Видавнича справа та редагування". Львів, 2015. 235 с.

5. Жежнич П., Гірняк М. Особливості формування енциклопедії в сучасних умовах розвитку інформаційних технологій. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2012. № 732. С. 400–405.

6. Биков, В.Ю., Пінчук, О.П., & Лупаренко, Л.А. (2021). Представленість наукового контенту енциклопедичної тематики у наукометричних і реферативних базах даних. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 85 (5), 360-383. <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/4750> DOI: 10.33407/itlt.v85i5.4750

Анотація. Здійснено короткий аналіз вітчизняних наукових праць в галузі енциклопедистики. Акцентовано на необхідності вирішення проблеми формування, систематизації, уніфікації й актуалізації понятійно-термінологічного апарату педагогіки і психології у цифрову епоху. Подано

класифікацію періодичних та книжкових наукових джерел відповідно до виду наукових даних, що в них подаються (за даними Elsevier).

Ключові слова: електронна енциклопедія, понятійно-термінологічний апарат педагогіки і психології, Elsevier, ScienceDirect Topics.

Abstract. The article deals with a brief analysis of Ukrainian scientific papers in the field of encyclopedias. Emphasis is placed on the need to solve the problem of formation, systematization, unification, and actualization of the conceptual and terminological apparatus of pedagogy and psychology in the digital age. The classification of periodicals and book scientific sources according to the type of scientific data is presented (according to Elsevier).

Keywords: online encyclopedia, conceptual and terminological apparatus of pedagogy and psychology, Elsevier, ScienceDirect Topics.